

**TAN SULOLASI DAVRIDA XITOIY VA MARKAZIY OSIYO
MAMLAKATLARI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR (IL-KAGAN (頡利可
汗 / XIELI QAGHAN (620–630))**

Karimova Natalya Ermanovna

Tarix fanlari doktori, professor,

Elektron pochta

manzili: sharq_ilmiy@mail.ru

Karimova Komila Ulugbek qizi.

Toshkent Davlat Sharqshunoslik

Universiteti Tarix 1-bosqich magistranti.

ORCID manzil: [https://orcid.org/0009-](https://orcid.org/0009-0007-6044-0357)

0007-6044-0357

karimovakomila02@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda Tan sulolasi (618-907) davrida Xitoy va Markaziy Osiyo mamlakatlari ortasidagi siyosiy, iqtisodiy hamda diplomatik munosabatlar, xususan Il Kagan (620-630) hukmronligi yillaridagi jarayonlar tahlil etiladi. VII asr boshlarida Markaziy Osiyo xalqlari va Xitoy o'rtasida Ipak yoli orqali savdo, elchilik va madaniy aloqalar faollashgan bolib, bu davr ikki sivilizatsiya o'rtasidagi hamkorlikning muhim bosqichi hisoblanadi.

Tadqiqotda Garbiy Turk xoqonligi va Tan imperiyasi o'rtasidagi o'zaro manfaat, raqobat hamda siyosiy mustaqillik uchun kurash jarayonlari yoritiladi. Il Kagan boshchiligidagi Garbiy Turk xoqonligi Xitoy bilan dastlab tinchlik va savdo asosidagi diplomatik aloqalarni yolg'a qo'ygan bolsada, keyinchalik Tan sulolasining Markaziy Osiyoda hukmronlikni kuchaytirish siyosati sababli munosabatlar keskinlashgan.

Mazkur ishda tarixiy manbalar- "Tangshu", "Jiu Tangshu" kabi Xitoy yilnomalari hamda turkiy va o'zbek tarixchilari asarlari asosida o'sha davr diplomatik jarayonlari tahlil qilinadi. Tezis natijalari Tan davrida shakllangan Xitoy va Markaziy Osiyo o'rtasidagi siyosiy diplomatiya, iqtisodiy aloqalar hamda madaniy almashinuvning tarixiy ahamiyatini ochib beradi.

Kalit so'zlar: Tan sulolasi, Il Kagan, Garbiy Turk xoqonligi, Markaziy Osiyo, Xitoy, diplomatik aloqalar, Ipak yoli, siyosiy munosabatlar, elchilik, savdo, madaniy almashinuv, VII asr, mustaqillik kurashi, tarixiy manbalar, xalqaro siyosat.

Abstract

This thesis examines the political, economic, and diplomatic relations between China and the Central Asian countries during the Tang Dynasty (618–907), with

particular attention to the reign of Il Kagan (620–630). In the early 7th century, trade, embassies, and cultural exchanges along the Silk Road flourished between the peoples of Central Asia and China, marking an important stage of cooperation between these two civilizations. The study explores the mutual interests, rivalry, and struggles for political independence between the Western Turkic Khaganate and the Tang Empire. Under the rule of Il Kagan, the Western Turkic Khaganate initially established diplomatic relations with the Tang Dynasty based on peace and trade. However, the Tang Empire's attempts to expand its political influence in Central Asia later led to tensions and conflicts between the two powers. The research is based on historical sources such as the Chinese chronicles Tangshu and Jiu Tangshu, as well as works by Turkic and Uzbek historians. The findings highlight the historical significance of the political diplomacy, economic relations, and cultural exchange that developed between China and Central Asia during the Tang period.

Keywords: Tang Dynasty, Il Kagan, Western Turkic Khaganate, Central Asia, China, diplomatic relations, Silk Road, political relations, embassy, trade, cultural exchange, 7th century, struggle for independence, historical sources, international politics.

Kirish

Markaziy Osiyo xalqlari va Xitoy o'rtasidagi tarixiy aloqalar insoniyat sivilizatsiyasi taraqqiyotida o'ziga xos o'rin tutadi. Bu ikki hudud qadimdan Ipak yo'li orqali bog'langan bo'lib, savdo, siyosat, madaniyat va diplomatiya sohalarida uzviy munosabatlar shakllangan. Ayniqsa, Tan sulolasi davri (618–907) bu jarayonlarning eng faol bosqichlaridan biri sifatida ajralib turadi. Mazkur davrda Markaziy Osiyoda G'arbiy Turk xoqonligi siyosiy maydonning yetakchi kuchi sifatida faoliyat yuritgan va Xitoy bilan bevosita diplomatik hamkorlikni amalga oshirgan. Il Kagan (620–630) hukmronligi yillari Tan imperiyasi va G'arbiy Turk xoqonligi o'rtasidagi munosabatlarda burilish davri bo'lgan. Shu davrda Xitoy Markaziy Osiyoda o'z ta'sirini kuchaytirishga intilgan bo'lsa, turk qabilalari esa o'z siyosiy mustaqilligini saqlab qolish uchun kurash olib borgan. Bu jarayonlar nafaqat mintaqaviy siyosat, balki xalqaro diplomatiya tarixining ham muhim qismi hisoblanadi. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, u Tan sulolasi va G'arbiy Turk xoqonligi o'rtasidagi munosabatlarni nafaqat siyosiy konfrontatsiya nuqtayi nazaridan, balki madaniy va iqtisodiy almashinuv kontekstida ham tahlil etadi. Il Kagan davrida boshlangan diplomatik elchiliklar, savdo aloqalari va madaniy ta'sirlar keyingi asrlarda ham Xitoy-Markaziy Osiyo munosabatlarining shakllanishida asosiy omil bo'lib xizmat qilgan. Shu bois, ushbu tezisda Tan sulolasi davridagi Markaziy Osiyo bilan Xitoy o'rtasidagi o'zaro aloqalarning tarixiy mohiyati, ularning rivojlanish bosqichlari va Il Kagan siyosatining bu jarayondagi o'rnini ilmiy asosda o'rganiladi. Tadqiqot natijalari Sharq

va Markaziy Osiyo sivilizatsiyalari oʻrtasidagi tarixiy bogʻliqlikni chuqurroq anglash imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili

Tan sulolasi davrida Xitoy va Markaziy Osiyo mamlakatlari oʻrtasidagi munosabatlar masalasi sharqshunoslik va tarix fanida muhim tadqiqot yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, VII asr boshlarida Gʻarbiy Turk xoqonligi va Tan imperiyasi oʻrtasidagi siyosiy, diplomatik hamda iqtisodiy aloqalar masalasi koʻplab tarixiy manbalarda va zamonaviy ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan.

Mazkur mavzuni oʻrganishda eng muhim birlamchi manbalar sifatida Xitoy rasmiy yilnomalari — Jiu Tang shu (舊唐書) va Xin Tang shu (新唐書) alohida ahamiyatga ega. Jiu Tang shu asarida Gʻarbiy Turk xoqonligi hukmdorlari, jumladan II Kagan faoliyati, Tan imperiyasi bilan boʻlgan elchilik aloqalari va siyosiy munosabatlar xronologik tartibda bayon etilgan. Ushbu manbada voqealar Xitoy markaziy hokimiyati nuqtayi nazaridan yoritilgan boʻlsa-da, diplomatik aloqalar va siyosiy strategiyalarni aniqlashda muhim tarixiy maʼlumotlar beradi. Xin Tang shu esa Song sulolasi davrida tuzilgan boʻlib, Jiu Tang shudagi ayrim kamchiliklarni toʻldirishga harakat qilingan. Ushbu manbada Tan sulolasi va Gʻarbiy Turk xoqonligi oʻrtasidagi munosabatlar tizimli va tahliliy shaklda yoritilgan boʻlib, II Kagan davridagi siyosiy vaziyat va kuchlar muvozanatini aniqlashda muhim qoʻshimcha maʼlumotlar beradi.

Zamonaviy tarixshunoslikda L. N. Gumilyovning “Drevnie turki” asari turkiy xalqlar va Turk xoqonliklari tarixini oʻrganishda fundamental tadqiqotlardan biri hisoblanadi. Muallif Gʻarbiy Turk xoqonligining siyosiy tuzilishi, qabilalararo munosabatlar va Xitoy bilan diplomatik aloqalarni chuqur tahlil qilgan hamda II Kagan hukmronlik davrini nisbatan siyosiy barqarorlik bosqichi sifatida baholagan.

S. G. Klyashtorny va T. I. Sultanovning “Gosudarstva i narody Evraziyskikh stepey” asari Evraziya dashtlaridagi davlatlar tarixini keng geosiyosiy kontekstda yoritadi. Ushbu tadqiqotda Tan sulolasining Markaziy Osiyo hududidagi siyosiy strategiyasi, turk qabilalariga nisbatan olib borgan diplomatik yondashuvi hamda kuchlar muvozanatini saqlash usullari tahlil qilingan.

Oʻzbekistonlik olimlar B. Eshov va H. Hasanov tomonidan yozilgan “Oʻrta asrlarda Oʻrta Osiyo va Xitoy munosabatlari tarixi” asari esa mavzuni mahalliy tarixshunoslik nuqtayi nazaridan yoritib, Tan sulolasi va Markaziy Osiyo davlatlari oʻrtasidagi aloqalarni Ipak yoʻli bilan uzviy bogʻliq holda tahlil qiladi. Asarda II Kagan davrida savdo va diplomatik munosabatlar mintaqaviy barqarorlikni taʼminlovchi omil sifatida koʻrsatib berilgan.

Shuningdek, A.A. Madraimov va A.K. Ametovanning (2022) “A Brief Review of Chinese Sources on the History of the Peoples of Central Asia” nomli ilmiy maqolasi

ushbu tadqiqot uchun muhim metodologik ahamiyatga ega. Mualliflar maqolada Xitoy yozma manbalarining, xususan Tan sulolasi yilnomalarining Markaziy Osiyo xalqlari tarixini o'rganishdagi o'rni va imkoniyatlarini tahlil qilganlar. Ular Xitoy manbalari voqealarni tashqi kuzatuvchi pozitsiyasidan yoritishini ta'kidlab, bu holat tarixiy jarayonlarni qiyosiy tahlil qilish zaruratini yuzaga keltirishini ko'rsatadi. Mazkur yondashuv Il Kagan davridagi Xitoy–Markaziy Osiyo munosabatlarini xolis va ilmiy asosda o'rganishda muhim nazariy tayanch bo'lib xizmat qiladi.

A. Asqarovning “O'zbekiston tarixi qadimgi davrlardan hozirgi kungacha” asari esa Turk xoqonliklari va Xitoy o'rtasidagi aloqalarni umumiy tarixiy jarayonlar doirasida yoritib, tadqiqot uchun umumlashtiruvchi manba vazifasini bajaradi.

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar Tan sulolasi va G'arbiy Turk xoqonligi o'rtasidagi munosabatlarni turli ilmiy yondashuvlar asosida yoritadi. Xitoy yilnomalari voqealarning rasmiy tarixiy tasvirini bersa, zamonaviy tadqiqotlar ushbu aloqalarning siyosiy, iqtisodiy va madaniy mohiyatini chuqurroq ochib beradi. Mazkur tezisda ushbu manbalar qiyosiy-tahliliy yondashuv asosida o'rganilib, Il Kagan hukmronligi davridagi Xitoy va Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi munosabatlarning o'ziga xos jihatlari yoritiladi.

Literature

The issue of relations between China and the countries of Central Asia during the Tang Dynasty represents one of the significant research directions in Oriental studies and historical scholarship. In particular, political, diplomatic, and economic relations between the Western Turkic Khaganate and the Tang Empire in the early seventh century have been examined in numerous historical sources and modern academic studies.

Among the primary sources, special importance is attached to the official Chinese dynastic histories Jiu Tang Shu (舊唐書) and Xin Tang Shu (新唐書). The Jiu Tang Shu provides chronological accounts of the rulers of the Western Turkic Khaganate, including the political activities of Il Kagan, as well as diplomatic contacts and political relations with the Tang Empire. Although the narrative reflects the perspective of the Chinese central authorities, it contains valuable historical information regarding diplomatic exchanges, tribute missions, and political strategies.

The Xin Tang Shu, compiled during the Song Dynasty, aimed to revise and supplement the earlier Jiu Tang Shu. This source presents a more systematic and analytical depiction of relations between the Tang Dynasty and the Western Turkic Khaganate, offering additional insights into the political situation and balance of power during the reign of Il Kagan. Together, these two chronicles serve as complementary sources for reconstructing Sino–Central Asian relations of the period.

In modern historiography, L. N. Gumilev's work *Ancient Turks* (Drevnie turki) occupies a fundamental position in the study of Turkic peoples and Turkic khaganates. The author provides an in-depth analysis of the internal political structure of the Western Turkic Khaganate, intertribal relations, and diplomatic interactions with China. Gumilev characterizes the reign of Il Kagan as a period of relative political stability and emphasizes his efforts to maintain regional balance in Central Asia.

The monograph *States and Peoples of the Eurasian Steppes* by S. G. Klyashtorny and T. I. Sultanov examines the history of steppe polities within a broader geopolitical framework. The authors analyze the Tang Dynasty's political strategy toward Central Asia, its diplomatic engagement with Turkic tribes, and methods used to preserve a balance of power in the region. From the perspective of Uzbek historiography, the work *The History of Relations between Central Asia and China in the Middle Ages* by B. Eshov and H. Hasanov offers valuable insights into Sino–Central Asian relations. The authors emphasize the role of the Silk Road in facilitating diplomatic, commercial, and cultural exchanges and consider the period of Il Kagan's rule as a time when diplomatic and trade relations contributed to regional stability.

In addition, the scholarly article by A. A. Madraimov and A. K. Ametova (2022) entitled "A Brief Review of Chinese Sources on the History of the Peoples of Central Asia" provides important methodological contributions to the study. The authors analyze Chinese written sources—particularly Tang dynastic histories—and assess their significance for reconstructing the history of Central Asian peoples. They note that Chinese sources often reflect an external observer's viewpoint, highlighting the necessity of comparative and critical analysis when interpreting historical events. This methodological approach is especially relevant for examining Sino–Central Asian relations during the reign of Il Kagan in an objective and scholarly manner.

Finally, A. Asqarov's *History of Uzbekistan from Ancient Times to the Present* situates relations between Turkic khaganates and China within a broader historical context, serving as a generalizing and theoretical reference for the present research.

In conclusion, the existing literature presents Sino–Central Asian relations during the Tang Dynasty from diverse scholarly perspectives. While Chinese dynastic chronicles provide official historical narratives, modern studies offer deeper interpretations of the political, economic, and cultural dimensions of these interactions. This thesis employs a comparative and analytical approach to these sources in order to highlight the distinctive features of relations between China and Central Asian states during the reign of Il Kagan.

Asosiy qism

Gʻarbiy Turk xoqonligi davlati va Il Kagan siyosiy faoliyati Il Kagan (620–630) hukmronlik qilgan davr Gʻarbiy Turk xoqonligi tarixida nisbatan barqarorlik va siyosiy

uygʻonish bosqichi sifatida namoyon boʻladi. U oʻz davrida turkiy qabilalar orasida siyosiy birlikni mustahkamlash, ichki nizolarni bartaraf etish hamda tashqi siyosatda mustaqil yoʻl tutishga intilgan. Gʻarbiy Turk xoqonligi hududi oʻsha davrda Oʻrta Osiyo, Qozogʻiston janubi, Sharqiy Turkiston va Kaspiyboʻyi mintaqalarini oʻz ichiga olgan boʻlib, strategik jihatdan Ipak yoʻlining markaziy qismida joylashgan edi. Bu esa xoqonlikni nafaqat harbiy, balki iqtisodiy va diplomatik jihatdan ham muhim markazga aylantirdi. Il Kagan oʻz siyosatida ikki asosiy yoʻnalishni tanlagan: birinchisi — ichki siyosatda qabilalar oʻrtasidagi ixtiloflarni yumshatish, ikkinchisi — tashqi siyosatda Xitoy bilan barqaror munosabatlar oʻrnatish. U Xitoy bilan toʻqnashuvdan koʻra, iqtisodiy manfaat asosidagi hamkorlikni afzal koʻrgan, shu sababdan Tan sulolasi bilan diplomatik aloqalarni kuchaytirgan. (Gumilyov, L.N.156-160-b.)

Tan sulolasi bilan diplomatik va siyosiy aloqalar Tan sulolasi (618–907) Xitoy tarixida markazlashgan davlat hokimiyatining tiklanish davri sifatida eʼtirof etiladi. Xitoy hukmdorlari — ayniqsa imperator Gaozu va Taizong — tashqi siyosatda faol boʻlib, chegaralardagi turk qabilalarini oʻz taʼsiri ostiga olishni maqsad qilganlar. Il Kagan esa bu siyosatni yaxshi anglab, Xitoy bilan oʻzaro manfaatli diplomatik yoʻl tutishga harakat qilgan. Shu maqsadda ikki davlat oʻrtasida bir necha elchilik missiyalari amalga oshirilgan. Xitoy yilnomalarida qayd etilishicha, Il Kagan Xitoyga sovgʻalar va elchilar yuborgan, Tan imperiyasi esa javoban doʻstona aloqani mustahkamlash maqsadida javob elchiliklarini yoʻllagan. Bu diplomatik jarayonlar oʻz davrida Ipak yoʻli orqali oʻtgan savdo yoʻllarining xavfsizligini taʼminlash, savdo soligʻi va bojxona tartiblarini muvofiqlashtirishda muhim ahamiyat kasb etgan. Shu tariqa Tan va Gʻarbiy Turk xoqonligi oʻrtasidagi munosabatlar siyosiy raqobatdan tashqari iqtisodiy hamkorlikka asoslangan murakkab tizimni shakllantirgan. (Klyashtorny, S.G va Sultanov, T.i 94-98 b)

Iqtisodiy va madaniy aloqalarning rivoji VII asr boshlarida Ipak yoʻli orqali Xitoydan Markaziy Osiyoga ipak, chinni, choy, metall buyumlar olib kelingan, evaziga esa otlar, jun, oltin, kumush va boshqa qimmatbaho tovarlar eksport qilingan. Bu savdo aloqalari nafaqat moddiy manfaatni, balki madaniy almashinuvni ham kuchaytirgan. Elchilar, savdogarlar va olimlar orqali turli gʻoyalar, diniy qarashlar va sanʼat anʼanalari almashuvi yuz bergan. Ayniqsa, buddizm, manixeylik va zardushtiylik kabi diniy oqimlar shu davrda Markaziy Osiyo orqali Xitoyga kirib borgan. Shu bilan birga, Xitoy madaniyati ham turkiy xalqlarga taʼsir koʻrsatgan — bu arxitektura, yozuv tizimi va sanʼatda oʻz ifodasini topgan. (Eshov, B. va Hasanov, H 55-58-b)

Siyosiy raqobat va kuchlar muvozanati Il Kagan davrida Gʻarbiy Turk xoqonligi nafaqat Xitoy bilan, balki ichki raqobatga duch kelgan. Sharqiy Turk xoqonligi bilan boʻlgan raqobat, hududiy manfaatlar toʻqnashuvi va ichki ixtiloflar siyosiy muvozanatni murakkablashtirgan. Tan sulolasi bu zaifliklardan foydalanib, ayrim turk qabilalarini oʻz ittifoqchisiga aylantirishga harakat qilgan. Shunga qaramay, Il Kagan

uzoq muddatli strategiya asosida siyosiy barqarorlikni saqlab qolishga muvaffaq bo'lgan. U Xitoy bilan ochiq to'qnashuvga kirishmasdan, lekin siyosiy mustaqillikni saqlagan holda xoqonik obro'sini saqlab qolgan.(143-b)

Il Kagan davri Markaziy Osiyo va Xitoy o'rtasidagi diplomatik, iqtisodiy va madaniy aloqalarning chuqurlashgan davri sifatida tarixda muhim iz qoldirdi. U davr siyosatida harbiy kuch emas, balki diplomatiya va iqtisodiy manfaatlar hal qiluvchi rol o'ynagan. Shuningdek, bu davrda shakllangan siyosiy-madaniy aloqalar keyingi asrlarda ham davom etgan — masalan, Tang sulolasidan keyingi Xitoy davlati va Turk xoqonliklari o'rtasidagi munosabatlar aynan Il Kagan siyosati tajribasiga tayangan. Tarixiy manbalar (xususan Jiu Tangshu va Xin Tangshu) Il Kagan nomini “adolatli va tinchlikparvar hukmdor” sifatida tilga oladi. Bu esa uning diplomatik yondashuvi o'z davrida muvaffaqiyatli bo'lganini ko'rsatadi.(Asqarov, A 160-163-b)

Tan sulolasi davrida Xitoy va Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi munosabatlarni tahlil qilishda Xitoy yozma manbalari asosiy tarixiy manbalar sifatida muhim o'rin tutadi. Jiu Tang shu va Xin Tang shu kabi Tang davri yilnomalari Markaziy Osiyo xalqlarining siyosiy va diplomatik tarixini o'rganishda muhim axborot beradi. Ushbu manbalarda Markaziy Osiyodagi davlatlar, ularning hukmdorlari va Xitoy bilan olib borgan munosabatlari muntazam qayd etilgan.

Xitoy tarixiy manbalarida Markaziy Osiyo hukmdorlari, jumladan G'arbiy Turk xoqonligi hukmdorlari faoliyati asosan Tan sulolasining tashqi siyosiy manfaatlari nuqtayi nazaridan yoritilganini kuzatish mumkin. Hukmdorlar haqidagi ma'lumotlar ko'pincha elchilik aloqalari, sovg'a-salom almashinuvi, siyosiy bo'ysunish yoki ittifoq masalalari bilan bog'liq holda bayon etilgan. Shu jihatdan, Il Kagan hukmronligi davridagi voqealar ham Xitoy manbalarida Tan imperiyasining g'arbiy hududlardagi siyosiy barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan siyosati bilan uzviy bog'liq holda aks ettirilgan.

Tan sulolasi tashqi siyosatida diplomatik vositalar muhim o'rin egallagani qayd etiladi. Xususan, Markaziy Osiyo hukmdorlari bilan munosabatlarda elchilar yuborish, turli unvonlar berish va sovg'alar taqdim etish orqali siyosiy aloqalar mustahkamlangan. Il Kagan hukmronligi davrida ham aynan shu diplomatik yondashuv Xitoy va G'arbiy Turk xoqonligi o'rtasida ochiq harbiy qarama-qarshiliklarning oldini olishga xizmat qilgan.

Shuningdek, Xitoy yozma manbalari tashqi kuzatuvchi nuqtayi nazaridan yozilgani sababli, Markaziy Osiyo tarixiga oid voqealar Xitoy imperiyasining manfaatlari doirasida talqin qilinganini hisobga olish zarur. Shu bois, Il Kagan hukmronligi davridagi siyosiy jarayonlarni xolis baholash uchun Xitoy manbalarini turkiy tarixiy manbalar va zamonaviy

tarixshunoslik asarlari bilan qiyosiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.(Madraimov,A.va Ametova. 96-99b)

Xulosa

Tan sulolasi davrida Xitoy va Markaziy Osiyo mamlakatlari o'rtasidagi munosabatlar tarixiy jarayonlarning murakkab va ko'p qirrali tafsiliy tasvirini beradi. Il Kagan (620–630) hukmronligi yillari G'arbiy Turk xoqonligi siyosiy maydonning markaziy kuchi sifatida o'z pozitsiyasini mustahkamlashga intilgan. Shu davrda xoqonlik nafaqat hududiy nazorat va ichki birlashuv masalalarini hal etgan, balki Xitoy bilan diplomatik va savdo aloqalarini yo'lga qo'ygan. Diplomatiq jarayonlar dastlab tinchlik va savdo manfaatlariga asoslangan bo'lsa-da, Tan sulolasi Markaziy Osiyoda o'z siyosiy ta'sirini kengaytirishga intilishi natijasida ikki tomon o'rtasida raqobat yuzaga kelgan. Il Kagan siyosiy strategiyasi shundan iborat ediki, u ichki nizolarni muvozanatlash va tashqi bosimga qarshi turish orqali xoqonlik mustaqilligini saqlab qolishga harakat qilgan. Bu jarayonlar G'arbiy Turk xoqonligining siyosiy va diplomatik tajribasini yanada boyitgan. Shuningdek, Ipak yo'li orqali rivojlangan savdo va madaniy almashinuv jarayonlari Markaziy Osiyo va Xitoy xalqlari o'rtasidagi o'zaro ta'sirni kuchaytirgan. Elchilik missiyalari, savdo karvonlari va madaniy elchiliklar orqali bilim, diniy g'oyalar, san'at va texnologik tajribalar almashinuvi sodir bo'lgan. Bu esa nafaqat shu davr, balki keyingi asrlar tarixida ham sivilizatsiyalar o'rtasidagi integratsiyaning asosini yaratgan. Mazkur tezis natijalari shuni ko'rsatadiki, Il Kagan davrida Xitoy va Markaziy Osiyo o'rtasidagi munosabatlar nafaqat siyosiy kurash va diplomatik strategiyalar bilan, balki iqtisodiy va madaniy aloqalar orqali ham belgilangan. Ushbu jarayonlar o'sha davr siyosiy voqealarini chuqurroq tushunishga, Markaziy Osiyo va Xitoy o'rtasidagi uzoq muddatli munosabatlarning shakllanishiga ilmiy asos beradi. Natijada, Il Kagan hukmronligi davri nafaqat G'arbiy Turk xoqonligining siyosiy mustaqilligini saqlab qolish borasidagi muvaffaqiyatlarini ko'rsatadi, balki Sharq va Markaziy Osiyo sivilizatsiyalari o'rtasidagi diplomatik, iqtisodiy va madaniy o'zaro ta'sirning tarixiy poydevorini ham belgilab bergan. Shu bois, ushbu tadqiqot mintaqa tarixining muhim davrlarini o'rganish va Markaziy Osiyo-Xitoy munosabatlarini kengroq kontekstda tushunish uchun ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Liu Xu. Jiu Tang Shu (舊唐書) — Tang sulolasi rasmiy yilnomasi. — Pekin: Zhonghua Shuju, 1975.
2. <https://www.chinaknowledge.de/Literature/Historiography/jiutangshu.html>
3. Ouyang Xiu, Song Qi. Xin Tang Shu (新唐書) — Tang sulolasi yangilangan yilnomasi. — Pekin: Zhonghua Shuju, 1975.
4. <https://depts.washington.edu/silkroad/texts/tangshu/tangshu.html>

5. Gumilyov, L. N. Drevnie turki. — Moskva: Nauka, 1967.
6. Klyashtorny, S. G. va Sultanov, T. I. Gosudarstva i narody Evraziyskikh stepey. — Sankt-Peterburg: Peterburgskoye Vostokovedeniye, 2004.
7. Eshov, B. va Hasanov, H. O'rta asrlarda O'rta Osiyo va Xitoy munosabatlari tarixi. — Toshkent: Fan, 2002.
8. A.A. Madraimov, & A.K. Ametova. (2022). A BRIEF REVIEW OF CHINESE SOURCES ON THE HISTORY OF THE PEOPLES OF CENTRAL ASIA. Oriental Journal of Social Sciences, 2(06), 96–99. <https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-02-06-014>
9. Asqarov, A. O'zbekiston tarixi qadimgi davrlardan hozirgi kungacha. — Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2011.